

УДК:37:821.161.2.09

Лариса Волошук

ПОЛІФОНІЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ПРОЗИ МАРІЇ МАТІОС

У статті розкрито багатогранність художнього мислення Марії Матіос на основі аналізу відомих романів «Солодка Даруся», «Щоденник страченої», «Майже ніколи не навпаки». Особлива увага приділена жанровим модифікаціям, образам, хронотопу, мові, сюжету, символіці, елементам психоаналізу.

Ключові слова: роман, художній світ, хронотоп, психоаналіз, жанр.

Сучасний літературний процес є явищем різноманітним і неоднозначним, водночас він має чіткі параметри функціонування, низку особливостей, які характеризують у цілому культурно-мистецьку атмосферу доби. Сьогодні в українському літературному просторі зростає престиж письменника, збільшується кількість глибоких, талановитих творів, водночас, література відображає людське життя, демонструє різнобарв'я жанрових форм і стилістичних засобів.

М. Матіос є однією з найуспішніших письменниць України, її книжки викликають жваве зацікавлення; своєрідна мова, цікаві події, непередбачуваний сюжет – невід'ємні елементи творчої манери – не залишають байдужими читачів. Романи М. Матіос – це не лише обігрування однієї теми, а витворення художнього світу за незвичними правилами; сюжети — історія душі, інтимна сповідь, щоденник настроїв і переживань. До вивчення творчості М. Матіос зверталися у працях такі дослідники, як І. Ведмідь, Н. Гаєвська, Д. Дроздовський, С. Жила, О. Керик, Д. Павличко, К. Родик, К. Сивкович, С. Сипливець, І. Трабович та ін.

Роман «Солодка Даруся» – вражаюча, приголомшлива розповідь про безпощадні жорна історії, невитравлюване людське зло і незнищенне добро водночас, про природну толерантність людей різної крові і націй у часи історичних катаклізмів та про незбагненні пристрасті маленького людського серця. «Драма на три життя», як визначила жанр твору сама письменниця, – моральне застереження про те, що історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані однією пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні.

У центрі роману – вічні проблеми гріха та спокути. Німа дівчина, що ходить на могилу до свого батька і говорить із ним, колоритні забобонні бабці в селі – ціла галерея персонажів, що дивом збереглися в деформованій, глухій і дрімучій совковій дійсності. Мораль історії полягає в тому, що часто-густо люди, несповна розуму, мудріші, ніж так звані нормальні. Життя Дарусі – то життя всієї нації: наївне, чисте, величне, абсурдне, некероване, трагічне, загнане в рамки обставин і чийхось амбіцій. Текст написано такою колоритною мовою, що змушує плакати й сміятись, переживати прочитане.

М. Матіос нагадує, що ми всі – неповторні, зі своєю долею, перемогами і поразками адже «життя – то ружа триколірна», а проблеми «Драми на три життя» – вічні.

Твір насичений елементами народної мудрості: «...засунув у пазуху зубчик часнику і перев'язав ліву руку червоною ниткою (щоб не зурочили!)...»; «Сусіди казали лікувати коклюш повітрям від ріки і чаєм з підбілу, змішаним із висušеним волоссям з кукурудзи...». М. Матіос, як справжня поціновувачка народних традицій і звичаїв, використовує приказки, прислів'я, афоризми: «Яке їхало – таке здибало» [6, 47]; «Нікому не є так погано, як нашим ворогам, коли нам добре»; «...жоден сатана не має такої сили, як прості люди у час заздрості, ненависті й помсти...» [6, 70]. Помітне місце посідають і народні символи: «весілля і весільний танець символізують прив'язаність двох людей, а отже їх невільність» [6, 86]; ружа як символ дівочої краси, цноти й чистоти, з одного боку, та символ крові, смерті – з іншого: «Під чорною стіною, як раз під великим вікном сиділо...двоє мерців: молоденький хлопець і зовсім юна дівчина, можна сказати, майже дівчинка... У хлопця з правого, а в дівчини з лівого боку були прострелені скроні. І коли б не знати, що то запекла кров, можна було б подумати, що вони собі припасували під волосся по маленькій засохлій ружі» [6, 92]. Коса, що мала бути обрізаною по шлюбі («Жінка, що має чоловіка, – то не дівка, що вона розплітала косу, а Михайло...чесав її, як дитину» [6, 98]), на думку сусідок, є гріх, як «спор із Богом». Відрізати косу означало позбутися гріха та, втративши людські сили, звільнитися від зашморгу суспільного (як символ дівочої цноти та незайманості стає довга сива коса у «Солодкої Дарусі»).

Хронотоп твору досить динамічний. Так, у розділі «Даруся» (Драма щоденна) маємо екскурси в минуле, де подано кілька ситуацій з життя головної героїні, що є важливим у розкритті загадки «солодкості» Дарусі: «Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати дурна, вони їй кажуть солодка ... У селі ніхто розумний не нагадує і не дає Дарусі конфет: знає, що від солодкого болить її голова і блює вона дуже. Так дуже, що на ранок не лишається ані різочки життя. І мусить вона відходити тиждень, ніби вертатися з того світ». В останньому розділі «Михайлове чудо» (Драма найголовніша) подано «анамнез життя» героїні від народження («...Матронка вродила дитину посеред білої днини в середині марта») і до ключового моменту: епізод самогубства можна розцінювати як кульмінаційний момент: «Відтоді Даруся втратила голос». Причину внутрішнього неприйняття суспільства Дарусею, її повстання німоти у зрілому віці слід шукати у дитинстві: «Вони думають, що вона німа. А вона не німа. Даруся просто не хоче говорити». Мовчання – то її самозахист: «з курми вона говорить краще, ніж із людьми», «...з людьми вона не хоче говорити, бо тоді вони можуть дати їй конфету». Невипадково М. Матіос подає розділ про перші повчальні, хоча й трагічні за наслідками, кроки солодкої Дарусі, уроки життя: «Слабі на голову – то Божі люди», мама «не є слаба на голову», бо у неї (як і у Дарусі) «часом болить голова, бо вона

падала з дамби»; «не встидно ...якщо ти не злодій і не брехун». Зовнішність персонажів у творі представлена окремими рисами: «він – як жердка, височів межи чоловіками», «...Іван був малоговіркий про все на світі...До того ж мав вроджену ваду: прирослий до піднебіння язик – і через те його мова нагадувала торохкотіння підводи по сільській вулиці...», «...А Солодка Даруся...заплітає-розплітає давно поріділу сиву косу...» [6, 11].

М. Матіос опоетизовує природу: «круглий місяць висів над водою і відбивався в густих верболозах, захлиналися співом трав'яні коники, крякали і лупали очима голубі і зелені жаби...місяць тремтів на срібній водяній доріжці між ними, вітер тихо бешкетував у траві...» [6, 64]; «Прошуміла вітрами і цвітом довга весна. Горбами й долами взялося раптове літо із частими, короткими зливами, неслуханною розкішшю трав і ягід, а найперше – тривалим очікуванням урожаїв і приплодів» [6, 91]. У творі широко використано південно-західні діалекти: «Тебе твоя годує таким самим гіром, як пса, а Даруся мені грибочки у борщик кидає», «Не хочу грішити, кумко-любко, але здаєми'ся, що з тою Матронкою щось нечисте замішано» [6, 114]. Отож, письменниця декларує: людське життя – мить. Людина, як і життя, мінлива, що трояка ружа: «то чорне тобі покажеться, то жовте, а там, дивися, загориться червоним; ніколи не знаєш, яку барву завтра уздриш; чекаєш одної, а воно тобі показує другу». Авторка застерігає – живи і пам'ятай про це, бо «ніколи не рано думати про завтра».

Роман «Щоденник страченої» (вийшов друком 2005 року у видавництві «Піраміда») написаний у стилі жіночого письма і є своєрідним трилером нещасливої жінки. На думку В. Гутковського, це – «психологічна розвідка, письменниця ніби тримає в руках лазерний скальпель нейрохірурга, і водночас з притаманною їй прискіпливістю адвоката досліджує внутрішню драму закоханої людини. Історію пристрасті – як пік приватної насолоди й водночас невидимий, але прямий шлях до трагедії багатьох – вона розкриває з не меншою скрупульозністю, ніж розкрила історичну драму в попередньому романі «Солодка Даруся». Літописець полюсів людського життя – легального й прихованого – Марія Матіос у «Щоденнику страченої» демонструє елементи психологічного триллера, в якому органічно поєднано сюжет і потік свідомості, детективність розповіді і новелістичний фінал, тілесну чуттєвість і психоаналітику» [7].

У «Щоденнику страченої», за словами К. Родика, простір сюжету замкнено в чотирьох стінах і спостерігати за ним запропоновано у шпаринку. Читач ніби підглядає за екстремальною ситуацією і прагне відповіді на питання: що таке жінка? За книгою єдиний шлях Жінки – пошуки власного дому – кохання, ця дорога стелеться через усе життя. Письменниця демонструє розгалужену поетичну палітру, звертається до описів природи: «Місяць човгав з гілки на гілку, як персик чи м'ячик. Горіхове листя під місяцем відбивало якісь ірреальні тони срібла. Гостро пахла матіола і кріп. Та в небі, окрім густо розлитого срібного місячного молока, не було нічого. Стояла така тиша, що я чула, як капає роса на листя й шарудить їжачок під парканом» [7, 19]. Письменницю цікавлять актуальні проблеми – смерті,

виховання в неповній родині, чоловічої шляхетності, недовіри або й ревностів. У творі особливий хронотоп: разом із головною героїнею читач динамічно подорожує в часі від сімнадцяти і до сьогодення, росте, переосмислює і живе її проблемами. Афоризми надають мові роману емоційного забарвлення: «...навіки завойованих жінок, як і навіки завойованих територій, і справді немає», «Людина може любити, скільки завгодно разів. І кожного разу по-іншому. І щоразу – вперше» [7, 113], «навіщо люди шукають диявола? Ось він – ліворуч. Серцем називається», «Це – як людина в гріхах чи гріхи в людині» [7, 90]. Використання професійної судової лексики (навіть у назві першої частин «Замість мотивації») залишити поза увагою не виходить.

Сімейна сага «Майже ніколи не навпаки» М. Матіос (1-ше місце конкурсу «Коронація слова», 2007 р.) за формою, майстерністю та глибиною викладу не поступається її найвідомішому роману – «Солодка Даруся». Композицію роману складають три новели: «Чотири – як рідні – брати», «Будьте здорові, тату», «Гойданка життя». Оригінально визначає авторка жанр – сага, і додає – сімейна, у новелах (сага – північноскандинавський жанр, у більшості своїй історично-біографічна або міфічна оповідь). Композиційним стрижнем є головна думка – все чує над собою владу минулості... окрім любові. Твір зачаровує читача, вражає гіркою логікою викладених подій. Лише на останніх сторінках книги знаходимо відповідь, чому так сталося в першій новелі, а «Гойданка життя» остаточно переконує, що майже ніколи не є навпаки. Бо не могло бути інакше...

Твір щедро насичений діалектною мовою: «Не мий мене так файно, як до шлюбу» [5, 22], «Щезла би'сь у болото», «...через день після другої Богородиці. Двадцять третього копня (стара назва вересня)...за день до Введення. Третього просинця (стара назва грудня)» [5, 57]. У сімейному і громадському побуті гуцулів стійко збереглися своєрідні архаїчні риси, патріотичні устрої, повага до батьків, висока духовна культура: традиції, вірування, звичаї, обряди: «Помолимося за Дмитрика... І всі четверо звернули очі й складені до молитви долоні до Матері Божої під рушником серед стіни. – Прийми, Боже, грішну душу раба Божого Дмитра в царство Твоє небесне, а нас заступи-заборони від злого умислу й дурного діла... – незвичними словами закінчив молитву старший Черв'юк» [5, 13].

Поряд із народними звичаями наявні описи речей ужитку, наприклад гуцульського національного посуду, що надають роману неповторного колориту: «Філігранно акуратний, вигадливо різьблений та ще більш вигадливо оздоблений білими пацьорками, розміром на три чверті вказівного пальця келишок із дерева м'якої роди красується зараз перед очима молодого на оздобленому такими ж чисто білими пацьорками підносі. Він лише на перший погляд звичайний. Насправді келишок має простий, але водночас бездоганно винахідливий секрет, від розкритої таємниці якого залежить майбутнє сьогоднішньої княгині. Такий дерев'яний келишок із секретним дном розказує весільним гостям про молоду без слів, пояснень, подяк чи криків. Бо цей келишок – скромний витвір рук котрогось із знаменитих

майстрів різьби – єдиний привселюдний показник честі чи безчестя молодії. Її цноти й невинності» [5, 90].

Підтекстом звучить застереження-забобон про те, що гріх і його спокута – явища матеріальні, для маленького людського серця – безпощадні жорна. У кожної людини буває день, коли вона вперше відчуває своє серце. З одного боку видається, що йти далеко у своїх захопленнях красою і спокусливістю життя – гріх, але з переляком і сміливістю самогубця ми навіки захмелюємося любов'ю, даємо бій духовній кволості, стаємо на шлях насолоди і водночас невидимий, але прямий шлях до трагедії. У романі знаходимо й елементи біблійної історії про Авеля і Каїна, проблему братовбивства і зради: Отож, постає українська історія в її буковинському прочитанні, де пластично поєднано реальний, майже детективний сюжет і авторський – «потік свідомості». У якийсь момент зникає межа між реальністю й маренням – і тоді бачиш не те, що хочеш, а те, що мусиш.

У романах відчутний вплив історичних і суспільних реалій, люди шукають відповіді на питання сьогодення в минулому; історія і теперішнє – дві сфери, навколо яких письменниця будує сюжети. Особливу роль у творах відіграє парадокс (парадоксальність характерів, реакцій у поведінці персонажів) і принцип несподіваності, авторка ніби навмисне заважає «передбачити» хід сюжету. Треба зауважити, що письменниця досить креативна щодо структури оповіді: так епілог подається на початку твору (романи «Щоденник страченої», «Солодка Даруся»), водночас роман «Майже ніколи не навпаки» письменниця розпочинає традиційно з експозиції.

Світ Буковини у творах М. Матіос постає через призму психологічного паралелізму – зіставлення картин природи з душевним, емоційним станом людини. Письменниця опоетизовує рідний край, відкриває чарівний світ Карпат, Буковини, наснажує його самобутніми звичаями, легендами, віруваннями. У творах передано неповторну народну мову (південно-західні діалекти), широко представлені приказки, афоризми. У романах М. Матіос особливий світ символів: коса – символ дівочої цноти та незайманості, одяг – символ територіальної приналежності, ружа – символ краси, цноти й чистоти з одного боку, та символ крові, смерті – з іншого, змія – символ мудрості і водночас диявола в християнській міфології.

Для письменниці людина – вісь, навколо якої обертаються події, обставини, вона завжди на п'єдесталі, на вершині. М. Матіос разом зі своїми героями живе, страждає, помиляється. Своїх персонажів письменниця не відокремлює один від одного, не надає їм певних пріоритетів, адже саме читач має відвести їм місце у власній ієрархії цінностей. Отже, художній світ прози Марії Матіос поліаспектний, він зачаровує і дивує, підносить над реальністю і вчить жити по совісті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «...майже ніколи не навпаки»: коронована Матіос [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://gloss.ua>.

2. Марія Матіос [Електронний ресурс]: авторська сторінка // Поетичні майстерні. – Режим доступу: www.maysterri.com.
3. Гаврилова Ю. Марія Матіос: «Хіба письменник — це не донор для того, хто бере його книжку до рук?» [Електронний ресурс] / Ю. Гаврилова. – Режим доступу: [http // www. simay.com.ua](http://www.simay.com.ua)
4. Лесин В.М. Літературознавчі терміни / В.М. Лесин. – К.: Рад. шк., 1985. – 251 с.
5. Майже ніколи не навпаки / Марія Матіос. – Л.: Піраміда, 2007. – 180 с.
6. Марія Матіос. Солодка Даруся: Драма на три життя / Марія Матіос. – Л.: Піраміда, 2005. – 176 с.
7. Марія Матіос. Щоденник страченої / Марія Матіос. – Л.: Піраміда, 2005. – 187 с .
8. Павличко Д. Літературна Україна / Д. Павличко. – 2005, травень № 45. – 10 с.
9. Родик К. Марія Матіос: полювання за часом. Кітч-теорія народжує кітч-критику [Електронний ресурс] / К. Родик. – Режим доступу: [http//www.umoloda.ua](http://www.umoloda.ua)
10. Сипливець С. Історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях.../ С. Сипливець // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – №3. – С. 12–14.
11. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства / А. Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – С. 146–149.
12. Трабович І. Марія Матіос: «Від Білого птаха» до «Солодкої Дарусі». [Електронний ресурс] / І. Трабович. – Режим доступу: [http//ukrlit.blog.net.ua/2007/06/02/](http://ukrlit.blog.net.ua/2007/06/02/)
13. Юрченко В. Деякі питання поетичної творчості / В. Юрченко. – К.: Молодь, 1987. – 196 с.

В статье раскрывается многогранность художественного мышления Марии Матиос на основе анализа известных романов «Солодка Даруся», «Дневник казненной», «Почти никогда не наоборот». Особенное внимание уделено жанровым модификациям, персонажам, хромотопу, языку, сюжету, символике, элементам психоанализа.

Ключевые слова: роман, художественный мир, хромотоп, психоанализ, жанр.

The article reveals the diversity of Mary Matios' artistic way of thinking by analyzing famous novels «Sweet Darusya», «Diary of Executed», «Almost never vice versa». Particular attention is paid to the genre modifications, images, time-space, language, plot, symbolism, elements of psychoanalysis.

Key words: novel, the art world, time-space, psychoanalysis, genre.